

3. Svojih verstnikov si vedno bil dika,
Delal goreče si zmir za Bogá;
Naroda svojega sreča, oika
Bila Ti vroča je želja sercá.
5. Serce preblago ves svet Ti obsega;
Šel si učit celo Kamovi rod,
V raznih misjonih ljud grešnega zlega
Rešit si hitel v podporo povsod.
7. Lira je Tvoja premilo donela,
Ko si Mariji čast speval lepó;
Dokler slovenska se pesem bo pela,
Tvojih naš narod pozabil ne bo.
9. „Zgodnja Danica“ je Tvoja pregnala
Dokaj že teme duha in sercá,
Narodu našemu luč je vžigala
Prave prosvete, ki vera jo dá.
11. Tvojih zaslug vseh mogoče ni šteti,
V knjigi življenja zapisane so;
Kadar pa dan Ti plačila prisveti,
Vsaka Ti venec pokazala bo.
4. Božja ljubezen serce Ti je grela;
Da bi pridobil vse duše Bogú,
Niso strašila naj težja Te dela,
Če si le upal za večnost sadú.
6. Svoje zaklade odperla Modrica,
Pesništvo milo Ti dar je krasan,
Tujih jezikov Ti last je množica,
Razna narečja, ki je ima Slovan.
8. Šmarnice Tvoje glasno govorijo,
Kak si za slavo Marijino vnet,
Vnemo enako pa v sercih budijo
Vernih Slovencev obilo že let.
10. Vneti prijatelj si ljubi mladini:
Kak si očetovsko skerbel za njó,
Vedeli bodo domači še siní,
Ko boš počival že v grobu sladkó.
12. Živio Svitoslav! kličemo glasno,
Sreče obilo in vspeha povsod!
Onkraj v plačilo pa s krono prekrasno
Tebe pravični naj plača Gospod!

Daničarji.

Domoznanstvo kranjske vojvodine.

Spisal **Iv. Lapajne.**

(Dalje.)

Ljubljana se je v tej dobi zmiraj bolj razvijala. Razne pravice so jej dajali sponheimski vojvode, n. pr. vojvoda Bernard, ki je večkrat v Ljubljani bival. Ž njim se je naselilo več plemstva v Ljubljani. Mesto se je razširilo in nastal je novi trg (Turjaški trg zdaj). Že l. 1167. naselili so se Templarji in na njih mesto pozneje nemški red. Župnina sv. Petra je bila l. 1221. ustanovljena. Tudi je bilo že veliko Judov takrat v Ljubljani. Pečali so se s trgovino. Ko jim je l. 1213. sinagoga pogorela, sezidali so koj drugo in še krasnejšo. Starešinstvo mestno je užé kako zabavo prebivalstvu privoščilo, n. pr. dirko z ladjami po Ljubljanici (1092), turnir (1143), borenje s pestmi kakovskih in trnovskih brodnikov (l. 1210.)

O drugih Kranjskih mestih izvemo le malo. Loka je imela še l. 1215. trden grad, pod katerim se je obrt razvijati mogla. Kamenik se l. 1205. imenuje trg (forum) vojvode Bertolda Isterskega. Radeče so bile last gospodov enakega imena. Plemičev se vedno več prikaže na pozorišči. Mej njimi nastanejo večkrat krvavi prepiri. N. pr. Ortenburški grofje razderó stari Turjaški grad. Brižinski škofje, precej preganjani, utrdé se na svojem gradu v Loki. L. 1217. podá se Engelbert II. z vojvodom Leopoldom Babenberškim v sv. deželo na križarsko vojsko.

L. 1135. je bil cistercijski samostan v Zatičini ustanovljen in l. 1221. ženski dominikanski v Velesovem. Templarji so se naselili v Postojini, Vipavi in Metliki.

Prve pridobitve Babenbergovcev na Kranjskem (1229—1246).

Užé s tem, da je Štajersko l. 1192. pripadlo k Avstriji, prišlo je nekoliko obsega (okoli Radeč) Kranske zemlje pod oblast Babenbergovcev. Leopold VI. Slavni storil pa je še le prvi korak, v katerem se je avstrijska vlada ustanovila na Kranjskem. Škof

bržižinski je bil dobil na Dolenjskem okoli nekdanjega trga Gutenwörth (sedaj Hrvatski Brod) obširno posestvo po smrti Istverskega mejnega grofa Henrika iz rodovine Andechs, ki je brez otrok umrl. Ta posestva je škof l. 1229. Leopoldu Slavnemu prodal za 1650 mark, in je njegov naslednik Friderik II. Bojeviti, pomnožil jih je z novimi nakupi, s pogodbami in po ženitvi z Nežo, hčerjo vojvode Otona Meranskega in unukinjo prej omenjenega mejnega grofa. Ta posestva so bila tako obširna, da se je Friderik l. 1232. imenoval „gospod Kranjske“ (dominus Carniolae). Po zgodni smrti poslednjega Babenbergovca v boji zoper Madjare na Liti (1246) prišla so njegova Kranjska posestva zopet v last brižinskih škofov.

Vojvoda Ulrik gospod Kranjske (1229—1269.)

Po smrti Eppensteincev (1122.) vladali so Sponheimci kot vojvode Koroške tudi Kranjsko, ki je bilo del gorotanske marke. Od Sponheimcev naj omenimo najznamenitejša vojvodi: Bernarda (1202) in Ulrika (1256). Bernard je vpeljal prve frančiškane v Ljubljano (1233), ustanovil samostan cisterijencev v Kostanjevici (1234) in kartuzijancev na Bistri (1255). V tej dóbi se je naselil nemški red v Metliki in Črnomlji (1223) in v Ljubljani (1237).

Vojvoda Ulrik (1256—1269) je bival večkrat na Kranjskem; v Ljubljani je imel svoj grad (viridarium) „ober dem Thurm“, dandanešnji Tivoli. V teh časih je bilo precejšnje blagostanje na Kranjskem; pridelki so imeli kaj nizke cene.

Kronika Ljubljanskega mesta nam pripoveduje o takratnem veselem življenju, o zabavah, plesu, kopelih itd. Kranj, staro mesto v mejni grofiji, se je zopet oživel, in na vznožji Ljubelja nastal je trg (forum), katerega je vojvoda Ulrik l. 1261. podaril ratiškemu samostanu. Iz tega trga nastal je pozneje Tržič.

V tej dóbi se že imenujejo nekateri učeni možje v Ljubljani in po samostanih.

Pod vojvodi koroškimi prične se od l. 1261. naprej vrsta deželnih glavarjev in namestnikov (vicedomov) deželnih knezov. Prvi so bili sodniki in skrbeli za vojaštvo; dugi so oskrbovali vojvodske posesti in davke. Prvi deželni glavar Rudelin pl. Pirbaum je imel svojo stolico na Ljubljanskem gradu. Za gospodarski napredek so veliko storili brižinski škofje. V Loki je bilo veliko marljivih obrtnikov, le škoda, da je l. 1251. popolnoma pogorela. V Železnikih so začeli l. 1260. rudo kopati. Po milosti cesarjev in oglejskih patrijarhov dobili so lastno neodvisno sodstvo po svojih obširnih posestvih. Skoro toliko pravic je dobila Zatičina l. 1256. Višnja Gora se imenuje trg l. 1269. „Gutenwerde“ (Hrvatski Brod) užé l. 1251.

Boji s českim Otokarjem.

Po smrti koroškega vojvode Ulrika (1269) hotela sta imeti Koroško in Kranjsko Otokar II., kralj česki in Filip, brat Ulrikov. Nekateri mogotci so potegnili s Filipom; na Kranjskem deželni glavar, 2 grofa Turjaška in drugi. Na strani Otokarja, ki je bil v oporoki Ulrika za gospoda Koroške zaznamovan, stalo je tudi več Kranjskih plemičev in škof brižinski, Konrad. Filipu so prisegli nekateri zvesti podložniki, in on sam je napadel Otokarjeva posestva na Furlanskem. Mej tem je prišel Otokar (1270) sam v Ljubljano in mesto z naskokom vzel; posadka na gradu se mu je sama podala. Česki kralj je šel še v Kamenik in Kostanjevico, ki se mu sevéda nista mogla upirati; bil je tudi v Zatičini. V pridobljeni deželi postavil je novega deželnega glavarja in za pisarja magistra Henrika, župnika v Loki. Čez Gorenjsko in Belopeč šel je na Koroško.

Pod vlado Otokarjevo je dobila Ljubljana prvega mestnega sodnika Urbana Procela, Loka pa poleg sodnika tudi šolskega učitelja. Otokar je bil kralj česki, vojvoda av-

strijski, štajerski in koroški, mejni grof moravski, gospodar Kranjske in slovenske krajine (t. j. bila večinoma sedanja Dolenjska in deli spodnjega Štajerja), Ogrje (Eger) in Pordenone na Furlanskem. Njegova moč je segala skoro od baltiškega do jadranskega morja; junaški Otokar je imel namreč velik vpliv tudi na severu česke kraljevine, kajti vodil je dvakrat križarsko vojsko zoper paganske Pruse.

Kakor je bila po smrti zadnjega Babenbergovca na Štajerskem velika zmešnjava, tako se je tudi po smrti (1254.) zadnjega cesarja iz rodovine Hohenstaufenske na Nemškem godilo. Angleškega kraljeviča Riharda Kornwaldskega in španjskega vladarja Alfonza X., ki sta bila ob enem času od dveh strank za nemškega kralja izvoljena, imeli so samo za namalana kralja, ker sta bila tako rekoč le to, kar je podoba nasproti resničnemu predmetu.

V 29. dan septembra l. 1273. so vendar izvolili nemški knezi v veliko srečo države hrabrega in pravičnega moža, ki se ni bal sicer vojske in je vendar mir ljubil; moža, ki je hotel trdne volje o tem delati, da se red, postava in pravica po cesarstvu zopet spoštuje. Ta je bil Rudolf Habsburški, domá na nemškem Švajcarskem, potomec stare sloveče rodovine; njen rodovinski grad Habsburg (t. j. Habichtburg, [?] jastrebov grad) je še dandanes v Argavu pri Windisch na Aari kot podrtina videti.

Njegovi sovrstniki enacega stanu so ga spoštovali, pa tudi bali so se ga, kajti marsikateriga mogočnega in nemirnega soseda je užé ponižal. Meščani in kmetje pa so ga ljubili; kajti večkrat je Rudolf za orožje prijel, da je slabejšemu do pravice pomagal nasproti mogočnemu. In ko je bil za nemškega kralja izvoljen, pripovedovalo se je daleč okrog, kako strogo ravna novi kralj s hudobnimi ljudmi, kako kaznuje razbojnike in roparje ob cestah, pa kako se milo in prijazno pogovarja tudi s siromakom. Ta novi kralj je bil tudi Kranjecem jako po volji. Le Otokarju nova volitev ni bila po volji, kajti pričakoval je užé, da bode radi njegovih dežel, zlasti radi avstrijskih pokrajin, ki so bile fevd nemške države, postal prej ali slej prepir z novoizvoljenim nemškim kraljem. In res je bilo v državnem zboru v Norimbergu sklenjeno, da imajo vsi državni fevdi pripasti nazaj državi, ako se njih posedniki (vazali) ne bodo z novo za-nje pri nemškem kralji oglasili. Ta sklep je bil obrnen zlasti zoper Otokarja, ki ni hotel novega nemškega kralja pripoznati za poglavarja, in ki se je na večkratno povabilo branil priti na razgovor v državnem zboru, že naprej sluteč, da bodo nemški vitezi z nemškim kraljem tako odločili, da avstrijske dežele njemu ne pripadajo. Njegov ponos mu tudi ni dopustil, da bi bil nekako prosil za dežele, do katerih je imel vsaj nekoliko pravice. Vsled tega je prišlo do krvave vojske med Rudolfom in Otokarjem. (Dalje prih.)

Iz šole za šolo.

Stavki za uporabo v šoli.

(Iz Vodnikovih pesem.)

(Dalje.)

Uganke.

Béla poljska planjava,

Žito sama črnjava;

Mémo gré, kdor ne vmé.

(Pismo pa bukve.)

Bratec na bratcu stoji,

Zobljeta zrne, jedí:

Eden jih máne, druj' se ne gane.

(Mlinska kamena, vrhnjak in spodnjak.)